

RECENSIE VAN *GLOBAL DEVELOPMENT: PROBLEMS, SOLUTIONS AND STRATEGY IN CIVIS MUNDI*, 1999.

De hieronder gepresenteerde recensie van Bas Aarts van *Global Development: Problems, Solutions and Strategy* verscheen in het tijdschrift *Civis Mundi* in 1999. De recensie wordt gevolgd door een reactie van de auteur van *Global Development*. Die dateert van eind 2017: er was destijds in 1998-1999 geen gelegenheid te reageren op de recensie, en het plaatsen van *Global Development* op de www.new-economics.info website gaf de gelegenheid dat alsnog te doen.

Oproep tot een nieuwe mondiale beweging voor duurzame ontwikkeling

Door Bas Aarts

Frans Doorman, *Global Development: Problems, Solutions, Strategy. A Proposal for Socially Just, Ecologically sustainable Growth*. International Books, Utrecht, 1998, 232 blz.

Sinds de publicatie van het Brundtland-rapport *Our Common Future* in 1987 en de *United Nations Conference on Environment and Development* in 1992 zijn de begrippen ‘duurzame ontwikkeling’ en ‘duurzaamheid’ *buzzwords* geworden in de internationale gemeenschap. Beide concepten drukken het streven uit de huidige en toekomstige generaties in hun behoeften te laten voorzien. Dit impliceert dat de welvaart in de wereld rechtvaardiger moet worden verdeeld en dat wij bovendien voorzichtig(er) met moeder Aarde dienen om te gaan. Uiteenlopende organisaties als de Wereldbank, de FAO en de Europese Unie hanteren inmiddels deze begrippen in hun rapporten. Ook regeringen doen dat, zoals de Nederlandse, die eind jaren tachtig duurzame ontwikkeling tot uitgangspunt van haar (milieu)beleid heeft gemaakt. Anderzijds hebben ook vele sociale bewegingen – de milieubeweging, de derde-wereldbeweging en delen van de vredesbeweging – dit concept omarmd. Duurzame ontwikkeling is met andere woorden een *consensusbegrip* geworden. Daaronder schuilen echter zeer verschillende interpretaties en operationalisaties van duurzaamheid. In publicaties worden dan ook meerdere benaderingen, paradigma’s, of discoursen onderscheiden.¹

Grofweg zijn het er vier. In kringen van markteconomen en industriëlen vindt men de *Business as usual*-benadering. Uitgangspunten zijn het versterken van economische groei ter verhoging van de welvaart en de toepassing van spitsvondige technologieën om het milieu te ontzien. De benadering van de *groene economie* gaat verder en pleit bijvoorbeeld voor een vergroening van het belastingstelsel. Daar waar deze benadering nog sterk op de geïndustrialiseerde samenleving is gericht, neemt de *integrale benadering* ook *sociale vraagstukken* mee, zoals de tegenstelling tussen Noord en Zuid. De *anti-modernisten*, als laatsten, wijzen economische groei en grootschalige technologie af en pleiten voor een alternatieve economie en een eerlijk handelstelsel. Het boek van Doorman kan - met enig passen en meten - in het derde discours van

---

¹ Zie bijv.: W.M. Adams, *Green Development and Sustainability in the Third World*, Routledge, London, 1990; B. Arts, ‘Nachhaltige Entwicklung; eine begriffliche abgrenzung.’ *Peripherie*, Vol 14, No. 54, 6-27; S.M. Lélé, ‘Sustainable Development: a critical review.’ *World Development*, Vol 19, No. 6, pp. 607-621.

de integrale duurzaamheid worden geplaatst. Net als het Brundtland-rapport trouwens, al is Doorman radicaler in zijn analyse en oplossing.

Het boek opent met een proloog waarin de auteur zich verantwoordt voor zijn wel zeer ambitieuze project: het in kaart brengen, verklaren en oplossen van de obstakels voor duurzame ontwikkeling. Dat doet hij door te verwijzen naar zijn academische achtergrond, naar zijn jarenlange ervaring als ontwikkelingswerker in meerdere derde-wereldlanden en naar de door hem geraadpleegde literatuur. Opvallend wat dat laatste betreft is het ontbreken van auteurs als Tedelift, Pearce, Opschoor, Lélé, Bartelmus e.a., mensen die in de duurzaamheidsdiscussie ruimschoots hun sporen hebben verdiend. Al geeft Doorman terecht aan dat de discussie zich niet moet beperken tot meningen van 'de' experts, het weglaten van deze mensen is weer een ander uiterste. Het raadplegen van deze literatuur had zijn boek dan ook meer diepgang gegeven.

Deel 1 van *Global Development* gaat in op de grote problemen waar de wereld mee te kampen heeft: economische malaise, armoede, achteruitgang van het milieu, misdaad en slecht bestuur. Origineel is de koppeling van misdaad aan duurzame ontwikkeling, iets dat nog nauwelijks in de literatuur is gedaan. Toch is de koppeling evident: de (georganiseerde) misdaad richt zich immers tegen de medemens, de staat, en steeds vaker ook tegen het milieu (illegale dumpingen, handel in beschermde soorten). Bovendien roomt de misdaad inkomsten van de maatschappij af die mogelijk een duurzame ontwikkeling ten goede hadden kunnen komen.

Tegenover deze originaliteit van Doorman staat helaas een weinig genuanceerde analyse van de wereldproblemen. Dat heeft te maken met zijn bijna klassiek-marxistisch wereldbeeld: de rijken worden steeds rijker in deze wereld, de armen steeds armer en die trend is - gegeven de structuur van het kapitalisme - onomkeerbaar. Ofschoon een dergelijk beeld zonder meer opgang doet in een stad als Rio de Janeiro, met zijn extreme rijkdom en armoede, is de wereld als geheel differentier. Ook in sommige derde-wereldlanden zijn middenklassen opgekomen en is de welvaart nu beter verdeeld dan twintig jaar geleden. Bovendien zijn de armen niet alleen maar 'slachtoffer' van het systeem, maar vaak ook ondernemende individuen die hun leven zelf weten te verbeteren. Zijn 'determinisme' en 'slachtofferisme' ontnemt Doorman een frisse, flexibele en wat meer positieve kijk op de ontwikkelingen in de wereld.

In deel 2 komen een aantal mogelijke oplossingen voor de geconstateerde problemen aan de orde. Doorman presenteert een waaier van maatregelen, waarin weinig coherentie valt te ontdekken. Een greep uit het aanbod: het versterken van de werkgelegenheid in Noord en Zuid: een belastingverlaging voor de lagere inkomens alsmede een verhoging voor de rijken; het opzetten van een mondiaal investeringsprogramma voor duurzame ontwikkeling; bet koppelen van internationale handel aan sociale en ecologische normen; het aan banden leggen van het speculatieve kapitaal; bet verbeteren van onderwijs, huisvesting, sociale voorzieningen en gezondheidszorg in de Derde Wereld, onder meer door ontwikkelingshulp; bet verbeteren van de toegang van de armen tot land en kapitaal; bet versterken van het openbaar bestuur in ontwikkelingslanden; het 'verduurzamen' van de economische groei m.b.v. technologie en groene belastingen; bet behoud van voor de mens cruciale en kwetsbare water- en ecosystemen; 'regulering' van de (georganiseerde) misdaad, het terugdringen van de corruptie; en de instelling van een VN-leger voor vredesoperaties.

In deel 3 van het boek wordt uit de doeken gedaan hoe al die maatregelen kunnen worden gefinancierd, namelijk door meer belastingheffing - op de rijken en op milieugebruik - en door geldcreatie. In deze tijd van neoliberale ideologie is dit laatste - geldcreatie - een verrassend

antwoord. Doorman gaat dan ook in op de te verwachten tegenargumenten. De vraag blijft echter of hij ze overtuigend weerlegt, daar geldcreatie tot nu toe - en zeker in ontwikkelingslanden - een weinig heilzame weg is gebleken. Het is echter aan een econoom om Doorman's argumenten op hun merites te beoordelen.

Nu de maatregelen en de financiering in het boek zijn neergezet, vraagt de auteur zich af hoe dit alles tot stand kan worden gebracht. Zijn antwoord behelst het opzetten van een nieuwe mondiale beweging voor duurzame ontwikkeling – *The Global Future Network* – met kantoren op mondiale, regionale en nationale schaal. Onderdeel van de beweging zouden dan ook ‘expert teams’ moeten zijn die investeringsprogramma’s voor duurzame ontwikkeling zouden moeten uitwerken. Eveneens stelt Doorman voor *Global Future Parties* op te richten, partijen die de politiek van binnenuit dienen te veranderen. Hij fantaseert zelfs over een betere wereld waarin landen door dergelijke partijen worden geregeerd. Het boek eindigt met een oproep aan de lezer zich bij de beweging – lees de auteur – aan te melden (het e-mailnummer: gfn@freemail.nl).

Het valt zwaar bovenstaande strategie serieus te nemen, alsof een enkeling ‘even’ een beweging – laat staan een mondiale – uit de grond kan stampen. De omvangrijke literatuur over het ontstaan van sociale bewegingen laat overduidelijk zien dat hier heel wat meer factoren voor nodig zijn.² Bovendien, wat is de zin van het oprichten van weer een NGO op het gebied van duurzame ontwikkeling? Zijn argumenten - bestaande NGO's zijn eenken- nig en niet bereid tot samenwerking - worden gelogenstraft door eerdere NGO-bewegingen, zoals die bijvoorbeeld gestalte hebben gekregen rondom de *United Nations Conference on Environment and Development* (1992).

Samengevat: her boek is een dappere poging van een betrokken individu om een duurzame wereld dichterbij te brengen, maar moet tegelijkertijd als weinig geslaagd worden beschouwd. Dit door een eenzijdige analyse en een naïeve strategie. Het is überhaupt de vraag of een enkeling in staat moet worden geacht het duurzaamheidsprobleem in zijn totaliteit te behandelen, expert of niet. Gegeven het karakter van dit probleem – met al zijn economische, ecologische, politieke en sociale dimensies – is een multidisciplinaire aanpak noodzakelijk. En dat betekent dat alleen een *groep* van experts, of goed geïnformeerde betrokkenen, tot het schrijven van een gedegen boek over duurzame ontwikkeling in staat moet worden geacht.

Naschrift van de auteur – december 2017

Toen bovenstaande recensie verscheen, in 1999, was er geen gelegenheid er op te reageren. Nu, twintig jaar later, bij het plaatsen van boek (als pdf) en recensie op de website new-economics.info, is het goed dat alsnog te doen. Er zijn daarvoor drie aanknopingspunten: Aart's commentaren op, respectievelijk, de analyse van inkomensverdeling en armoede, de financiering van een programma voor duurzame ontwikkeling, en het opzetten van een beweging voor duurzame ontwikkeling.

---

² Zie bijv.: V.M. Bader, *Collectief Handelen Deel 2*. Wolters, Noordhoff, Groningen, 1991; J.W.

Duyvendak, H.A. van der Heijden, R. Koopmans en I. Wijmans. *Tussen verbeelding en macht: 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland*. SUA. Amsterdam. 1992, S. Tarrow, *Power in Movement, Social Movements, Collective Action and Politics*. Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

Analyse van de ontwikkelingen op het gebied van inkomensverdeling en armoede

Aarts beschrijft mijn analyse van de wereldproblemen als “weinig genuanceerd”: *Dat heeft te maken met zijn bijna klassiek-marxistisch wereldbeeld: de rijken worden steeds rijker in deze wereld, de armen steeds armer en die trend is - gegeven de structuur van het kapitalisme - onomkeerbaar. Ofschoon een dergelijk beeld zonder meer opgang doet in een stad als Rio de Janeiro, met zijn extreme rijkdom en armoede, is de wereld als geheel differentier. Ook in sommige derde-wereldlanden zijn middenklassen opgekomen en is de welvaart nu beter verdeeld dan twintig jaar geleden. Bovendien zijn de armen niet alleen maar ‘slachtoffer’ van het systeem, maar vaak ook ondernemende individuen die hun leven zelf weten te verbeteren. Zijn ‘determinisme’ en ‘slachtofferisme’ ontnemt Doorman een frisse, flexibele en wat meer positieve kijk op de ontwikkelingen in de wereld.*

Er is nu, in 2017, toch een redelijk consensus dat in ieder geval de inkomensongelijkheid steeds verder toeneemt. Anderzijds zijn de armen, althans volgens de statistieken, niet armer geworden: de absolute armoede is afgenomen. Dit is echter vooral toe te schrijven aan China, waar de statistieken overigens van twijfelachtige kwaliteit zijn. In veel landen, met name in Afrika, ziet het er voor de armen niet goed uit, mede door bevolkingsgroei en klimaatverandering. Ironisch genoeg zijn in Brazilië de armsten er door armoedebestrijdingsprogramma’s juist op vooruit gegaan. De middenklassen staan vrijwel overal, en zeker ook de rijke landen, nog steeds onder druk. Die druk lijkt eerder toe te zullen nemen dan af te nemen, mede door concurrentie op de arbeidsmarkt als gevolg van verdere internationalisering en automatisering. En de rijken worden steeds rijker. Uiteraard zijn er aanzienlijke aantallen mensen die zich op eigen initiatief uit de armoede weten te werken of op andere wijze hun lot verbeteren. Maar over het geheel genomen is er niet al te veel reden voor de *frisse, flexibele en wat meer positieve kijk op de ontwikkelingen in de wereld* waar Aarts voor pleit.

Over de financiering van duurzame ontwikkeling en geldschepping voor dat doel

Aarts schrijft: *In deel 3 van het boek wordt uit de doeken gedaan hoe al die maatregelen kunnen worden gefinancierd, namelijk door meer belastingheffing - op de rijken en op milieugebruik - en door geldcreatie. In deze tijd van neoliberale ideologie is dit laatste - geldcreatie - een verrassend antwoord. Doorman gaat dan ook in op de te verwachten tegenargumenten. De vraag blijft echter of hij ze overtuigend weerlegt, daar geldcreatie tot nu toe - en zeker in ontwikkelingslanden - een weinig heilzame weg is gebleken. Het is echter aan een econoom om Doorman's argumenten op hun merites te beoordelen. Zoals elders op deze website wordt uitgelegd, met name in het deel over geld (het boekje *Our money* en het tweede *Memo over Geldschepping* naar aanleiding van het *Burgerinitiatief Ons Geld*, en het boek *Crisis, Economics and the Emperor's Clothes*) valt er van economen weinig positiefs te verwachten: men zit te zeer vast in het strakke keurslijf van de dogma’s van het economisch geloof, met als gevolg een tunnelvisie die bij voorbaat alles wat buiten de gebaande wegen valt of erger, tegen het economisch dogma ingaat, afwijst. Dat in aanmerking nemende moet echter wel de discussie worden aangegaan – waarbij gewaakt moet worden dat er op basis van argumenten wordt gedebatteerd en niet, zoals bij het burgerinitiatief voor monetaire hervorming het geval is en was, door het economisch inzicht van voorstanders in twijfel te trekken of anderszins “op de man te spelen”, of door scheve parallellen te trekken. Aarts geeft van dat laatste een aardig voorbeeld*

door de vergelijking te maken met geldschepping in ontwikkelingslanden, in heel andere omstandigheden dan als voorgesteld in het boek. In ontwikkelingslanden waar geldschepping leidde tot hoge en hyperinflatie gebeurde dat in een setting waarin acute geldnood overheden die weinig vertrouwen genoten er toe bracht geld bij te drukken om de lopende kosten te betalen, in een munteenheid waarin het vertrouwen eveneens minimaal was. De in *Global Development* voorgestelde geldschepping zou enkel plaatsvinden in sterke, internationaal geaccepteerde munten, voor gerichte investeringen in lijn met de productiecapaciteit.

Over de beweging voor duurzame ontwikkeling

Over deel 4, strategie, schrijft Aarts: *Nu de maatregelen en de financiering in het boek zijn neergezet, vraagt de auteur zich af hoe dit alles tot stand kan worden gebracht. Zijn antwoord behelst het opzetten van een nieuwe mondiale beweging voor duurzame ontwikkeling – The Global Future Network – met kantoren op mondiale, regionale en nationale schaal. Onderdeel van de beweging zouden dan ook ‘expert teams’ moeten zijn die investeringsprogramma’s voor duurzame ontwikkeling zouden moeten uitwerken. Eveneens stelt Doorman voor Global Future Parties op te richten, partijen die de politiek van binnenuit dienen te veranderen. Hij fantaseert zelfs over een betere wereld waarin landen door dergelijke partijen worden geregeerd. Het boek eindigt met een oproep aan de lezer zich bij de beweging – lees de auteur – aan te melden (het e-mailnummer: gfn@freemail.nl).*

Het valt zwaar bovenstaande strategie serieus te nemen, alsof een enkeling ‘even’ een beweging – laat staan een mondiale – uit de grond kan stampen. De omvangrijke literatuur over het ontstaan van sociale bewegingen laat overduidelijk zien dat hier heel wat meer factoren voor nodig zijn.³ Bovendien, wat is de zin van het oprichten van weer een NGO op het gebied van duurzame ontwikkeling? Zijn argumenten - bestaande NGO's zijn eenkennig en niet bereid tot samenwerking - worden gelogenstraft door eerdere NGO-bewegingen, zoals die bijvoorbeeld gestalte hebben gekregen rondom de United Nations Conference on Environment and Development (1992).

Aarts veroordeelt niet zozeer het concept van beweging en netwerk van politieke partijen, verreweg het belangrijkste idee. Hij richt zijn pijlen, grotendeels terecht, op het koppelen van dat idee aan het oprichten van een nieuwe beweging en aan mijn persoon – met email adres (dat inmiddels niet meer bestaat). Achteraf gezien had dat email adres gericht moeten zijn op het pijlen van belangstelling voor het idee, niet zozeer als startpunt van een nieuwe beweging. En ik denk dat, als Aarts aangeeft, het ontstaan van zo’n beweging vooral gezocht zal moeten worden in een verdere samenwerking van grote, internationaal opererende NGOs die zich met de mondiale milieu, sociale, en economische problematiek bezig houden. De vraag is of die zich, ondanks verschillen van inzicht op een aantal punten, achter een gezamenlijk programma voor duurzame ontwikkeling zouden kunnen scharen, en implementatie daarvan actie bevorderen door

---

³ Zie bijv.: V.M. Bader, *Collectief Handelen Deel 2*. Wolters, Noordhoff, Groningen, 1991; J.W. Duyvendak, H.A. van der Heijden, R. Koopmans en I. Wijmans. *Tussen verbeelding en macht: 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland*. SUA. Amsterdam. 1992, S. Tarrow, *Power in Movement, Social Movements, Collective Action and Politics*. Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

een internationale politieke beweging, een samenwerkingsverband van nationale politieke partijen, zouden kunnen ondersteunen. De uitdaging is die NGO's en hun leden zover te krijgen.

Overigens heb ik in de op deze website geplaatste versie van het boek de epiloog aangepast met de volgende tekst:

REVIEW OF AND UPDATE ON THE EPILOGUE – 2017

The above is the original text of the Epilogue in the printed publication of 1998. The response to the above call has been very limited, to start with because Global Development has had only limited sales. But in any case another approach is – and was at the time – required. I am grateful to Bas Aarts, who reviewed Global Development for the magazine Civis Mundi, for pointing out that what is proposed in the above epilogue “ ... is difficult to take seriously, as if a single person can 'just' lift a movement – and then a global one – off the ground. The extensive literature on the development of social movements clearly shows that this requires many more factors.”

Bas Aarts is right: a movement as the one proposed cannot and should not be the initiative of a single person – and certainly not an unknown person such as the author of this book. A more promising starting point would be an initiative to unite on a joint platform organizations with comparable and complementary sustainable development aims. As Aarts already mentions NGOs can and do work together to promote their own agenda as well as broader goals, and over the past 20 years further progress has been made. An example of such cooperation is the broad range of NGOs working together to influence the outcomes of the various United Nations climate change conferences.

It will nonetheless be a huge task to have NGOs unite behind a much broader platform, which may well contain specific elements with which a particular NGO does not agree. The challenge would be to convince the various NGOs that it would be essential to sacrifice a measure of ideological and programmatic purity for the greater good. Both the leadership and the members should be convinced that their organization would further its goals to a much greater extent by cooperation to get a joint sustainable development program implemented than by going it alone. This would be the case even though that program would not fully reflect all the organization's principles and policies.

What might help in getting such an initiative off the ground would be for one or more wealthy donors to finance not only the elaboration of the sustainable development program along the lines proposed in this book but also, the initiative to have NGOs rally around and participate in a platform aiming to get that program implemented. One thing that might help convince NGOs to do so, in addition to the perspective of furthering the overall greater good, would be to make available additional financing to participating NGOs for their own programs. Though cynics might argue this would amount to “buying” the support of a particular NGO such action would further the overall goals of the platform in two ways. On the one hand this would be through garnering support for the platform and its overall goal of implementing a broad program for sustainable development. On the other hand such financing would promote programs of specific NGOs that would be in line with both the overall concept of sustainable development and the NGOs more specific goals.

The hope is, then, that one or more wealthy donors, a large foundation or perhaps one of the super-rich of this planet, would see fit to finance initially, the drafting of a global sustainable

development program and second, promoting the implementation of such a program through forming a platform of NGOS with programs in line with sustainable development. This could be followed, as elaborated in Chapter 13 of this book, by founding political parties or co-opting existing ones into implementing the program.

Suggestions to improve and expand on this strategy are welcome – please submit through the website www.new-economics.info or directly by email to [f.j.doorman\(at\)gmail.com](mailto:f.j.doorman@gmail.com).

Verdere updates zijn gepland voor 2018.

Free download from www.new-economics.info. Creative Commons © 2016 by Frans Doorman. Notice of rights: This paper may be copied, redistributed, or displayed by anyone, provided that proper attribution is given.